

Türkiye'nin Ekonomi Tercihi Bağlamında 1946 Devalüasyonu

Yakup ÖZSARAÇ*

Özet

Türkiye, 1946 yılında milli parasının değerini düşürerek bir tercihte bulunmuştur. Bu tercih, ekonomi literatüründe devalüasyon olarak tanımlanmaktadır. 1946 yılında ki ekonomik bu tercih II. Dünya Savaşı sonrası dünyada oluşan bloklarda "Batı" yönlü ekonomi politikalarını kabul eden bir sürecin başlangıcıdır. Aynı dönemde çok partili hayata geçilmiştir. Ancak iktidar ve idare değişmemiştir. Cumhuriyetle beraber sanayileşmeye çalışan, tarımda kendine yeten bir üretimi olan milli ve kapalı bir ekonomisi olan Türkiye, bu kararı alırken bütçe fazlası olan ve kendini savaşın insan yıkımından korumuş bir ülkeydi.

Türkiye'nin savaşta tarafsız kalması, ülkenin ekonomik olarak çökmesinin önüne geçmiştir. Türkiye, savaşın başlamasıyla birlikte tarım üretimini artırmak için çiftçilere yönelik teşvikler vermiştir. Ayrıca, sanayileşme hamlesine devam etmiştir ve savaş için gerekli olan malzemelerin üretimine odaklanmıştır. Savaşın sona ermesiyle birlikte, Türkiye ekonomisi yeniden canlanmış ve hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Bu dönemde, ülkede sanayileşme hızlanmış, tarım üretimi artmış ve dış ticaret hacmi genişlemiştir. Bu refahın kaynağı yıkıma uğramış savaş mağduru devletlerdi. Ancak Türkiye'nin bu sisteme entegre olması için ekonomik olarak ürünlerini ucuzlatması gerekiyordu.

Türkiye 1946 yılında Türk Lirası'nın Amerikan Doları karşısında %113 oranında devalüe ediyordu. Böylece, II. Dünya savaşında oluşan 2 kutuplu dünyada Türkiye'nin bu ekonomik tercihi ile batı dünyasına ve uluslararası kurumlarına entegre olması süreci başlamış oluyordu. Bu süreç hala ekonomik ve siyasi kurumlarıyla hala devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Devalüasyon, Entegrasyon.

1946 Devaluation in the Context of Turkey's Economic Choice

Abstract

Turkey made a choice in 1946 by devaluing its national currency. This preference is defined as devaluation in the economics literature. This economic preference in 1946 II. It is the beginning of a process that accepts "Western" economic policies in the blocs formed in the world after World War II. In the same period, a multi-party system was introduced. However, power and administration did not change. Turkey, which tried to industrialize together with the Republic, had a self-sufficient production in agriculture and a national and closed economy, was a country that had a budget surplus and protected itself from the human destruction of the war when making this decision.

Turkey's neutrality in the war prevented the country from collapsing economically. With the start of the war, Turkey gave incentives to farmers to increase agricultural production. It also continued its industrialization drive and focused on the production of materials necessary for the war. With the end of the war, the Turkish economy revived and entered a rapid growth period. In this period, industrialization accelerated in the country, agricultural production increased and foreign trade volume expanded. The source of this prosperity was the devastated war-torn states. However, in order for Turkey to integrate into this system, it had to make its products cheaper.

In 1946, Turkey was devaluing the Turkish lira by 113% against the US dollar. Thus, II. With this economic choice, Turkey's integration with the western world and international institutions had begun in the bipolar world, which was the result of World War II. This process still continues with its economic and political institutions.

Keywords: Turkish Economy, Devaluation, Integration.

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara/ Türkiye, e-mail: yakupozsarac@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-2249-231X>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Özsaraç, Y. (2023). Türkiye'nin Ekonomi Tercihi Bağlamında 1946 Devalüasyonu. *Küllüye*, 4(2), 292-305. DOI: 10.48139/aybukulluye.1262667.

Makale Bilgisi / Article Information:

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
17 Ağustos 2023	18 Eylül 2023	Araştırma Makalesi	292-305
17 August 2023	18 September 2023	Research Article	

Extended Abstract

The Republic of Turkey is a state founded on the idea of economic independence. The Turkish economy has been shaped by the steps taken and the reforms made since the first years of the Republic.

In the early years of the Republic, the Turkish economy was rather weak due to the disintegration of the Ottoman Empire and the difficult conditions of the country in the post-war period. Republican governments began to implement various reforms and policies to ensure economic development. In this context, important steps have been taken such as modernizing agriculture, developing industry and making infrastructure investments.

Thanks to the reforms made in the agricultural sector in the 1920s, agricultural production and productivity were increased. In addition, important developments took place in the country's foreign trade.

In general, the economic situation of the Republic of Turkey between 1923-1939 was a period in which significant progress was achieved thanks to the reforms and policies implemented despite the difficulties experienced in the first years of the Republic.

The 1929 economic crisis affected many countries, including Turkey. However, Turkey became one of the few countries that could quickly get out of the crisis with the measures it took during this period. Decisions made have had an impact on this. A protective economic structure was adopted.

In the 1930s, a closed and protective economic model was adopted and the country's foreign dependency was tried to be reduced. In this context, policies such as the establishment of a domestic industry, the use of agricultural products in the domestic industry, and the support of domestic production instead of imported goods were implemented.

During this period, the Central Bank was established. In the 1930s, Turkey's foreign trade also increased rapidly. Trade agreements with Germany and the Soviet Union were particularly important during this period.

In 1946, Turkey's preferred method to reduce its foreign trade deficit and increase its exports was devaluation, that is, exchange rate adjustment. Considering that Turkey is going through a difficult economic period in this period, we can say that devaluation is a choice to ensure economic stability.

But the devaluation of 1946 had its advantages and disadvantages. One of its advantages was that it increased Turkey's exports and reduced its foreign trade deficit. One of the disadvantages was the risk of increased inflation.

As an alternative option, different methods such as taxes, quotas and other trade policies can be used to increase Turkey's exports. However, due to the small foreign trade volume of Turkey at that time and the contraction in world trade in the post-war period, a method such as devaluation was preferred.

In 1946, the method preferred by Turkey to reduce its foreign trade deficit and increase its exports was devaluation, that is, exchange rate adjustment.

Considering that Turkey was going through a difficult economic period in this period, it would be correct to say that devaluation is a choice for economic stability.

As a result, the evaluation of devaluation as a choice in 1946 depends on Turkey's economic conditions at that time and world trade conditions. For this reason, the preferred method should be evaluated according to the conditions and needs of that period. In addition, with this devaluation, the way of membership to international economic and political organizations has been opened.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrası ulusal bağımsızlık mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyeti aynı zamanda milli bir ekonomik mücadele de vermiştir. Cumhuriyet'in kurucusu ve önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün iktisat anlayışı bağımsızlık üzerine kurgulanmıştır. Nitekim İzmir İktisat Kongresinde "İktisadiyat demek, her şey demektir" diyerek açıkça önemini ifade etmiştir.

Bu açıdan Türkiye Cumhuriyet'i kurulurken, hemen her şeyini kendisi üreten ve tam bağımsız bir ekonomi politiği takip eden bir ülke olmayı hedefliyordu. Bu pozisyonunu İkinci Dünya Savaşına kadar sürdürdüğü söylenebilir. Özellikle borçlanmadan uzak durulan bu dönemde, yerli ve milli üretime çok önem verilmiştir.

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından ilk büyük devalüasyonun yaşandığı 1946 yılına kadar Türkiye ekonomisi 3 ana döneme ayrılabilir. Birinci dönem; 1929 buhranına kadar olan dönem olup, bu dönemde ekonomik bağımsızlık yolunda ilerleme kaydeden ve hızlı bir büyüme yaşayan bir ekonomik durum ön plana çıkmaktadır.

1929 krizi sonrası mecburi olarak korumacı bir yapıya dönüş söz konusudur. Bu dönemde devletçilik anlayışını benimseyen bir ekonomi politikası bağlamında durağan bir ekonomi göze çarpmaktadır.

Üçüncü dönem ise II. Dünya Savaşı dönemi olup, bu savaşın dünyada düzen değiştiren bir savaş olarak tanımlayabiliriz. İki kutuplu dünya bu savaş sonrası oluşmuştur. Cari küresel ekonomik sistem ve neo-liberal politikalar bu dönemin eseridir. Savaş sonunda Türkiye de bilerek isteyerek Batı dünyası yanında yer almıştır. Bu tercih finansal bir kriz olarak tanımlanabilecek 1946 devalüasyonunu getirmiştir.

Türkiye, 1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşı etkisiyle üretimi düşen, ekonomisi büyük zarar gören bir ülke durumundadır (Tezel, 1986, s. 100). Bu durum savaşın bitimine doğru Almanya'ya savaş açtığını ilan ederek, dünyaya entegre olma yolunda bir tercih yapan devlet (hükümet), 1945'de Milletler Cemiyeti'ne üye olan 51 ülkeden biri olmuştur. Ekonomik gelişmenin ve entegrasyonun ön koşulu olan demokrasi yolunda da bir adım atılarak, yeni siyasi partilerin kurulmasına izin veren bir döneme girilmiştir. Böylece ileride iktidar olacak Demokrat Parti (DP), 1946 yılında Türk siyasi hayatına katılmıştır.

Devalüasyon, bir ülkenin para biriminin, diğer ülkelerin para birimlerine karşı değerinin düşürülmesidir. Devalüasyon ile ülkenin dış ticaret için avantaj sağlaması amaçlanır. Çünkü yerel ürünler diğer ülkeler için daha ucuz hale gelir.

Ancak, devalüasyon aynı zamanda ülkenin iç ekonomileri için de zorluklar yaratır ve vatandaşların daha pahalı yurtdışı ürünlerine maruz kalmasına sebep olur.

Türkiye, II. Dünya savaşına girmemesine rağmen büyük bir ekonomik gerileme yaşamıştır. Bir tarım ülkesi olan Türkiye özellikle 1942 ve 1945 yıllarında, tarımda büyük bir çöküş yaşamıştır. Savaş ekonomisinden yavaş yavaş normale dönen Türkiye ekonomisi, savaş sırasında uyguladığı 1946'da Toprak Mahsulleri Vergisi'ni yürürlükten kaldırmıştır. 1946 yılından itibaren dış ticaretinde daha serbest bir yapıya geçmek üzere bazı değişiklikler yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede 1946 Ağustos'unda dışalım üzerindeki kısıtlamaların kaldırılacağı açıklanmıştır (Arar, 1968, s. 167).

7 Eylül 1946 tarihinde aldığı bir kararla hükümet, Türk lirasının ABD doları karşısındaki değerini düşürülerek ilk büyük devalüasyon yapılmıştır. O tarihe kadar, 1,31 TL olan 1 ABD doları 2,80 TL'ye çıkarılıyordu.

Bu devalüasyonla, 1944 yılında Bretton Woods'ta¹ temelleri atılan IMF ve Dünya Bankasına bu kur üzerinden üye olunuyordu. Savaş sonrasında oluşan iki kutuplu dünyada Batı Bloku'nun liderliğini yapan ABD, Avrupa'nın batısını ve diğer ülkeleri Sovyet tehdidine karşı korumak için önemli kurumsal düzenlemeler ve mali yardım programları devreye sokmuştur. Türkiye de bu bağlamda özel sektör ve ticaret serbestisi uygulamaları başlatarak bu uluslararası durumdan yararlanma yoluna gitmiş ve Cumhuriyetin dış yardım ve dış borçlanmaya yelken açması bu dönemle başlamıştır (Ekzen, 2009, s. 9).

1923-1939 Yılları Türkiye Ekonomisi

Birinci Dünya Savaşı sonrası, savaşı kaybeden bir İmparatorluğun mirasçısı olarak kurtuluş savaşı vererek kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş sürecinde ekonomik bağımsızlığa özel önem vermiştir. 1923 yılı başında (17 Şubat-4 Mart), henüz devletin rejimi belli değilken, 1135 delege ile İzmir İktisat Kongresi toplanmış ve ekonomik bağımsız iktisat politikaları yolunda birçok karar almıştır. Bu kongrenin ana hedefi, kesintiye uğramış Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinde kapitülasyonların kabul edilmeyeceğini dünyaya ilan etmektir.

Bu kongrede alınan kararlarla, bağımsız politikalar bağlamında ihracata yönelik sanayiciler desteklenmiş, 1924'te ilk özel bankamız olan İş Bankası ve 1925'te Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1925'te Aşar Vergisi kaldırılmış, demiryollarının devletleştirilme adımları atılmış, 1926'da Kabotaj Kanunu ile diğer ülkelerin gemilerine tanınan ayrıcalıkları ortadan kaldırmıştır (Şahin, 2016, s. 26).

1924 yılında yürürlüğe giren Lozan Antlaşması ile borçlar ile ilgili kısmında toplam tutarı 129.384.910 altın lira olan Osmanlı borçlarının, 84.597.495 altın lirasını (% 65,4) Türkiye Cumhuriyeti'ne yüklemiştir. Bu da devlet bütçesine ağır bir yük olarak yansımıştır (Toprak, 1999, 22). Dış ticaret açığı vermemize neden olan kapitülasyonların etkisi 1929 yılına kadar devam etmiştir. Böylece %13 civarında seyreden spesifik gümrük vergilerinden oluşan

¹ Bretton Woods, ABD'nin New Hampshire eyaletinde bulunan küçük bir kasabadır. Burada 1944 yılının Temmuz ayında Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansında toplanan devletlerce imzalanan "Uluslararası Para Anlaşması"nın bir diğer adıdır.

tarifeler 1929 yılına kadar uygulanmıştır (Pamuk, 2014, s. 176).

1923-30 arasında ortalama GSMH artışı %9,7 civarında seyretmiş, demiryolu ağları genişlemiş, bütçe dengesi sağlanarak kamu maliyesi istikrarı sağlanmış bir dönemdir. Ancak 1929'da Büyük Buhran döneminde düşen dünya fiyatları Türkiye'nin dış ticaretini önemli ölçüde etkilemiştir.

1928 yılında 88,3 milyon dolar olan ihracat, 1929'da 74,8 milyon dolara, 1930'da 71,4 dolara, 1931'de 60,2 milyon dolara, 1932'de 48 milyon dolara düşmüştür. Bu düşüş, ihracatın miktar olarak artmasına rağmen gerçekleşmiştir. İthalatta da azalma olmuştur. İthalat 1930'da 69,5 milyon dolar, 1931'de 59,9 milyon dolar, 1932'de ise 40,7 milyon dolara gerilemiştir (DİE, 1994, s. 278).

Bu verilere yakından baktığımızda; 1930-31 yıllarında GSMH sırasıyla %2.2 ve %8.7 oranında arttıktan sonra 1932 yılında birden -% 10.7 oranında gerilemiştir. Aynı dönemde tarımsal büyümenin düştüğünü ve endüstri büyümesinin arttığını görebiliriz. 1936 yılı ise büyümenin %23,2 ve tarımsal büyümeninse %54 olduğu ve tarımın ne denli büyümeye etkisini gösteren bir yıl olmuştur (DİE, 1994, s. 286).

1930'lara kadar bir merkez bankası olmadığı için para politikasında aktif olamayan hükümet, T.C. Merkez Bankası (TCMB) 3 Ekim 1931'de kurmuş ve banka 1.01.1932'de resmen faaliyete başlamıştır. TCMB zamanla mevzuat düzenlemeleriyle para politikasında aktif rol almıştır.

Devletçi politika anlayışıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933 yılında hazırlanmış, 1934 yılında uygulamaya konulmuştur.² Bu süreçte, devlet eliyle yirminin üzerinde fabrika vb. kuruluş faaliyete geçmiştir. Bunlardan; 1933 yılında kurulan Türk Hava Kurumu, havacılık sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapan bir devlet kuruluşudur. Kurum, uçak tamiri, bakımı ve eğitimi gibi hizmetler sunmaktaydı. 1937 yılında kurulan İskenderun Demir ve Çelik Fabrikaları, Türkiye'nin en önemli sanayi yatırımlarından biridir. Fabrika, Türkiye'nin demir çelik sektöründe üretim yapmaya başlaması açısından önemlidir. Bir diğeri de kurulan Türk Traktör ve Ziraat Makineleri Fabrikası, bu fabrika, tarım sektöründe kullanılan traktör ve ziraat makinelerinin üretimini gerçekleştirmekteydi. Bunun yanında 1933'te kurulan Sümerbank, tekstil ve deri sanayiinde faaliyet gösteren bir devlet bankasıydı. Bu kuruluş, Türkiye'nin sanayileşmesinde önemli bir rol oynadı ve birçok fabrikanın kurulmasına öncülük etti. 1935'te kurulan Etibank, Türkiye'nin madencilik sektörünü geliştirmek ve yer altı kaynaklarını kullanmak amacıyla kurulmuş bir devlet bankasıdır. Bunun yanında 1937'de denizcilik sektörüne finansal destek sağlamak Denizbank ve küçük ve orta ölçekli işletmelere finansal destek sağlamak, kırsal kesimde yaşayan insanların ekonomik faaliyetlerine destek olmak ve halkın tasarruf alışkanlıklarını teşvik etmek amacıyla 1938'de Halk Bankası gibi bankalar kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde 1939-45 Yılları Türkiye Ekonomisi

1939'da başlayan II. Dünya savaşına Türkiye girmediyse de savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulamamıştır. Savaşın etkisi 1940'lı yıllarda tüm dünya

² Bu sanayi planı, Sovyet Profesör Orlov'un başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanmıştır.

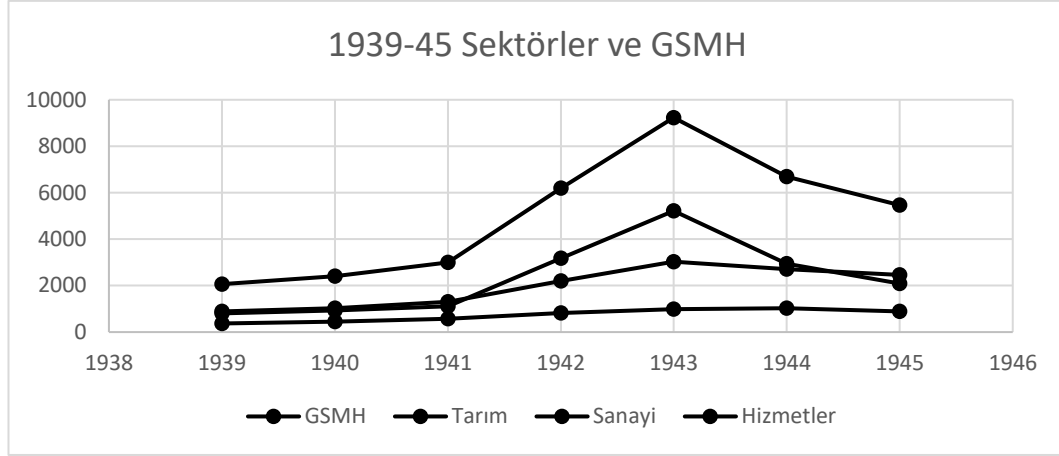
ekonomilerinde daralmaların yaşanmasına neden olmuştur. Artan savunma harcamalarının yanında üretim ve işgücü kaybı nedeniyle para basma yoluna gidilerek merkez bankası kaynaklarına başvurulmuştur. Benzer şekilde bu dönemde Türkiye’de de kamu finansman gereğine yönelik olarak TCMB kaynaklarına yönelim başlamıştır.³ Merkez Bankasının para basması ve emisyon artışı ile kamu açıklarını finanse etmesi nedeniyle enflasyon oranı yükselmiştir. Fiyatlar genel seviyesinde 1938’i 100 kabul edersek; 1940 yılı 126,6 değerini göstermekte iken, bu değer 1944 yılı başında 590’a ulaşmıştır. Fiyatlar Genel seviyesindeki yıllık ortalama artış oranı 1942 yılında % 93,6 ile zirveye ulaşmıştır (Ekzen, 1980, s. 11).

Ortaya çıkan bu duruma ilave olarak arzın artırılmaması nedeniyle düşen üretim Türk lirasının aşırı değerlenmesine neden olmuştur. 900 bin kadar erkek askere alınmış ve üretimden çekilmiştir. Buda savunma bütçesinin genel bütçenin %50 seviyesine yükselmesine neden olmuştur. Savaş ekonomisi şartlarında devlet, piyasaya dönük özel kesim üzerinde yoğun bir kontrol uygulamıştır. Bu amaçla 1940 yılında Milli Korunma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre fiyatlar devlet tarafından belirlenmiştir. Bunun yanında el koyma, zorunlu çalıştırma gibi uygulamalar da söz konusu olmuştur. Özel sektöre ait dokuma fabrikalarının ürünlerini belirli bir fiyatla devlete satmaları zorunlu kılınmıştır. Ayrıca 1942 Varlık Vergisi ve 1943’te Toprak Mahsulleri Vergisi ile kamunun bütçe açığı kapatılmaya çalışılmıştır (Toprak, ,1999, s. 40).

Tablo 1- 1939-45 Yılları Arası Türkiye’nin GSMH ve Sektörler

Yıl	<u>Milyon TL</u>			
	GSMH	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1939	2063,1	804,4	370,6	888,1
1940	2403,4	925,8	446,1	1031,5
1941	2992,3	1107,4	578,5	1306,4
1942	6195,9	3170,3	824,5	2201,1
1943	9231,7	5216,4	985,6	3029,7
1944	6684,7	2948	1026,4	2710,3
1945	5469,8	2094,9	891,6	2462,9

³ Türkiye savaş döneminde masraflarının % 10’unu irat ve servet vergileri, % 20’sini muamele ve istihlak vergileri, % 5’ini inhisar geliri, % 4’ünü devlete ait emlak hasılatı geliri, % 1’ini devletçe idare edilen müesseseler geliri, % 5’ini müteferrik varidat geliri, % 10’unu fevkalade varidat geliri ve nihayet % 45’ini kanunu mahsusları ile temin edilen fevkalade gelirlerle (para basarak) karşılamıştır (Ekzen, 1980, s.12).

(DİE, 1923-1992, s. 414.; Kepenek ve Yentürk, , 1995, s. 71)

1938-45 döneminin dönem başı ve dönem sonu birlikte dikkate alındığında, milli gelirin tarım, sanayi ve hizmetler olarak kompozisyonunda anlamlı bir farklılığın olmadığı göze çarpmaktadır. Dönem boyunca yıllık ortalama olarak tarım sektörü 2324 Milyon TL, sanayi sektörü 732 Milyon TL ve hizmetler sektörü 1424 Milyon TL ortalamasında gerçekleşmiştir. Bu sektörlerin milli gelire oranı ise; Tarım %43, Sanayi %16, Hizmetler %41 dolayında gerçekleşmiştir. Bu ortalamalara ait standart hataların düşüklüğü sektörel payların istikrarlı olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşına girmediyse de, savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulamamıştır. Savaş döneminde devlet, özel kesim üzerinde yoğun bir kontrol uygulamıştır. Milli Korunma Kanunu 1940 yılında yürürlüğe girmiştir. Özel sektöre ait dokuma fabrikalarının ürünlerini belirli bir fiyatla devlete satmaları zorunlu kılınmıştır. İki yıl süreyle özel çimento fabrikalarına el konulmuş, bu da girişimcilerde devletleştirme eğiliminin devam edeceği beklentisini doğurmuştur. Yine 1941 yılında Teşvik-i Sanayi Kanununun kaldırılması da, özel kesim için ek bir olumsuzluk olmuştur.

Savaş döneminde artan devlet harcamaları, Merkez Bankası kaynaklarına başvurmayı beraberinde getirmiştir. Para arzındaki artış, üretim ve ithalat darboğazları birlikte ilk defa ağır bir enflasyona yol açmıştır. Toptan Eşya Fiyatları Endeksi 1938 yılı için 100 kabul edildiğinde, 1942 yılında 280 ve 1944 yılında 454 olarak gerçekleşmiştir (Toprak, 1999, s.40).

Özetle Cumhuriyet dönemi ekonomisi 1946 yılına kadar kendine özgü karma ekonomik bir sistem uygulayan ve 1929 buhranından sonra devletçiliğe dönen bir yapıdadır. Savaş dönemiyle beraber kendini korumaya yönelik siyasi bir çizgide seferberlik şartları ekonomisi söz konusudur. Düşen üretimi servet vergileri ile kapatan ekonomide dış açık verilmeyen bir bilanço göze çarpmaktadır. Kısaca Türkiye ekonomisi rakamsal değerlerle kendine yeten ve idare eden bir durumdadır.

İkinci Dünya Savaşı Sonunda Türkiye'nin Siyasi Durumu

1 Eylül 1939 tarihinde Avrupa'da başlayan İkinci Dünya Savaşı, dünyadaki siyasi ve ekonomik süreci derinden etkilemiştir. Savaşta milyonlarca insan ölmüş, savaşa katılan ve katılmayan pek çok ülkede siyasi ve ekonomik yaşam etkilenmiştir. Bu etkilenmeden Türkiye'de nasibini almış ve ekonomisi, savaşın etkileri nedeniyle zorlu bir süreç yaşamıştır. Savaş nedeniyle dünya ticareti daralmış, mal ve hizmetlerin üretimi azalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin de dış ticaret hacminin düşmesine ve ihracatının sınırlanmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin savaşa fiilen girmemesi, ülkenin ekonomik olarak çökmesinin önüne geçmiştir. Türkiye, savaşın başlamasıyla birlikte tarım üretimini artırmak için çiftçilere yönelik teşvikler vermiştir. Ayrıca, sanayileşme hamlesine devam etmiştir ve savaş için gerekli olan malzemelerin üretimine odaklanmıştır. Ancak yine de savaş yıllarında üretim 16 milyar liradan, 5.9 milyara ve kişi başına gelir ise 431 liradan 316 liraya düşmüştür (Karpas, 2012, s. 165).

Savaş sonunda; Almanya, İtalya ve Japonya kaybederken, Sovyetler Birliği'yle beraber müttefik olan İngiltere, Fransa ve ABD kazanan devletlerdi. Savaş Avrupa'yı yıkmış, siyasi ve askeri güç, bir yanda Atlas Okyanusunun batı kıyısındaki ABD'nin, diğer yanda da Sovyetler Birliği'nin eline geçmiştir.

1939'dan 1945'e kadar olan süreçte, Türkiye'de İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı'nda tek parti yönetimi etkin olup, İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu bunalımlardan oldukça etkilenmiştir. Savaşın sonuna doğru, Türkiye önce Almanya'ya krom satışını durdurdu. Sonra, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti ve ardından da, Birleşmiş Milletler'e üye olmanın şartı olan formaliteyi tamamladı. Sonunda da 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etti.

Türkiye savaşın sonunda Almanya'ya savaş ilan ettiyse de, savaş sonu Türkiye'si dış politika alanında kendini yalnız bulmuştur. Bu süreç sonrası Türkiye, dünyada oluşan ABD ve Sovyet Rusya arasında oluşan iki kutuplu rejim anlayışında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Bu seçimde Sovyetler Birliği'nin; Doğu Avrupa'daki etkinliği ve buradaki rejimleri belirlemesinin yanında komşumuz olan İran ve Yunanistan politikaları etkili olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin savaşın sonunda elde ettiği askeri zaferler, dünya sahnesindeki konumunu güçlendirdi ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin kontrolünü ele geçirmesine imkân verdi. Bu ülkeler arasında Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya ve diğerleri yer almaktadır. Sovyetler Birliği, bu ülkelerde Sovyet dostu hükümetleri destekleyerek kontrolü ele almıştır. Bunun yanında komşumuz Yunanistan'a doğrudan bir müdahalede bulunmamakla beraber, Yunan İç Savaşı'nda solcu partizanların tarafını tuttu ve onlara askeri yardım sağladı. Bu, ABD ve İngiltere'nin Yunanistan hükümetine askeri yardım sağlamasıyla karşıt bir durum oluşturdu. 1941 yılında Sovyetler Birliği, İran'ın kuzeyindeki toprakları işgal etti ve burada bir Sovyet yanlısı hükümet kurdu. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda İran'dan çekildi, ancak İran hükümeti Sovyetler Birliği'nin müdahalesinin ardından uzun yıllar boyunca Sovyet etkisinden kurtulamadı.

Bu durumlar Türkiye'yi yakından ilgilendiriyor olup, 1946 yılında Sovyetler Birliği, Türkiye'yi bölgesel politikalarında kendi etki alanına dâhil etmeye çalışırken,

Türkiye ise Sovyetler Birliği'nin bölgedeki politikalarına karşı durmaya devam ediyordu. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin İran ve Yunanistan'a müdahalesine karşı çıktı.

Bu durum, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı politikalarını sertleştirdi. İşte bu şartlar içinde Sovyetler Birliği, Türkiye'nin yalnızlığından istifade ederek Boğazlarda askeri üsler ve yurdun kuzey bölgesindeki Kars ve Ardahan'ı istemiştir. Daha 1919'da Sovyetler tarafından ortaya atılan istekler, 1945 ve 1946 yıllarında, yani Sovyetlerin çok kuvvetli görüldüğü bir zamanda çok daha açık ve tehlikeli bir şekilde tekrarlanmıştır. Sovyetlerin askeri üs ve toprak istekleri Türkiye'nin iç ve dış politikasını kökünden etkilemiştir (Karpat, 2012, s. 166).

Sovyetler Birliği ve çevre ülkelerde durumlar böyle iken, belki de dış politikadaki en önemli gelişme ABD ile gerçekteşiyordu. Özellikle Missouri zırhlısının Türkiye ziyareti⁴, Türkiye'nin kendisine bir müttefik bulduğunun işareti sayılmıştır. Özellikle basın buna çok önem vermiştir. Bu ziyaretin sonunda Türkiye'yi getirdiği nokta, Sovyetlere karşı yalnızlığın bitişi anlamına geliyordu (Akalin 2003, s.11).

Türkiye'nin bu dönemde siyasal iç gelişmelerine bakarsak; 1946 yılıyla beraber 7 Ocak 1946 Demokrat Parti (DP) kuruluyor⁵ ve siyasal olarak tek parti Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) rakip oluyordu. Bu gelişme demokrasi noktasında bir dönüm noktası olmakla beraber ekonomik olarak da farklı fikirlerin oluşumunu sağlamakta ve mevcut hükümetin sorgulanmasını beraberinde getirmekteydi. Nitekim DP ilk girdiği 21 Temmuz 1946 seçimlerinde oyların sayılması ve tasnifinin gizli yapıldığı bir ortamda Oyların %13'ünü alarak 61 milletvekilliği kazanarak meclise giriyordu.

Sonuçta, Türkiye için İkinci Dünya Savaşı sonu oluşan yeni iki kutuplu dünyada kendisini bir arayışa sokuyordu. Bu arayış başlangıcında siyasal siteminde yeni parti kurulmasına izin veriliyor, kurulan partilerin muhalefeti yanında mevcut iktidar da oluşan yeni dünyada Amerikan yaşam tarzını benimseyip daha liberal fikirlere ve ekonomi politikalarına geçilmesi yönünde eğilim belirtiyordu. Savaş sonrası dönemde, Türkiye'nin konumu Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte stratejik bir önem kazandı. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarına yakın bir konumda bulunuyordu ve bu nedenle Batı Blokunun bir parçası olarak kalmak istiyordu. ABD ise, Türkiye'nin stratejik önemini fark ederek Türkiye ile yakın bir ilişki kurmak istiyordu.

Bu doğrultuda, ABD'nin Türkiye'ye yönelik Marshall Planı'nı açıklaması, Türkiye'nin Batı blokuna dahil olmasını sağladı. ABD, Türkiye'ye ekonomik yardım sağladı ve Türk ordusunu modernize etmek için askeri yardım sağladı. Ayrıca, 1947 yılında ABD'nin Truman Doktrini'ni açıklaması, Türkiye'nin Batı blokuna dâhil olmasında etkili oldu. Bu doktrin, Sovyet tehdidine karşı Batı blokunun ortak bir savunma politikası izlemesi gerektiğini vurguluyordu.

Türkiye, ABD'nin bu politikalarını benimseyerek Batı blokuna dâhil oldu ve stratejik bir ortaklık kurdu. Bu politika, Türkiye'nin güvenliğini ve ekonomik kalkınmasını sağlamak için önemli bir adımdı ve Türkiye-ABD ilişkileri uzun yıllar boyunca devam etti. Bu ilişkiler, Türkiye'nin NATO'ya katılması ve Soğuk Savaş

⁴ Türkiye'nin vefat eden Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini getiren zırhlı gemi.

⁵ Türkiye'de ilk muhalefet partisi Nuri Demirağ'ın 18 Temmuz 1945'te kurduğu Milli Kalkınma Partisi'dir.

döneminde Batı Blokunun bir parçası olarak kalması gibi önemli gelişmelere yol açtı.

1946 Devalüasyonu ve Türkiye Ekonomisi

Para politikası bağlamında, 1930'da kurulan Merkez Bankası ilk resmi kuru 1 İngiliz Sterlini =10,30 TL ve 1 TL =12,06 Fransız Frangı olarak belirlenmişti. Saptanan bu kur 1946 devalüasyonuna kadar değiştirilmemiştir (Ekzen, 1980, s. 9).

Savaş yıllarında Türkiye ekonomisinde daralma olmuş, Bu daralmanın nedeni hem üretimin azalması hem de parasal genişleme (para basma) olmuş bu da enflasyona yol açmıştır. Bu dönemde savaşa rağmen yıllık ekonomik büyüme ortalama % 3,2 ortalama yıllık enflasyon % 13,3 ortalama emisyon artışı da % 12,5 olurken, sabit kur rejimi devam etmiştir (Önder, 2005, s.99).

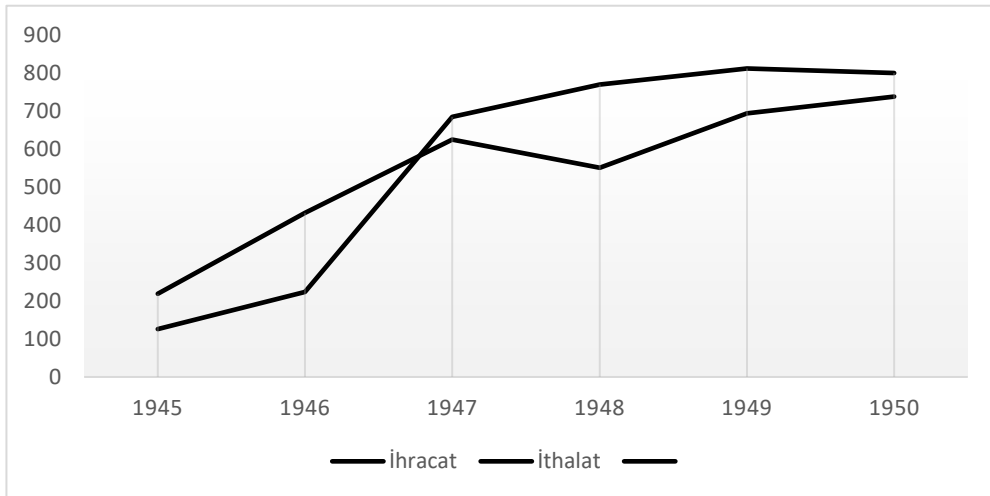
Hükümet, 7 Eylül 1946 tarihinde 1,31 TL olan ABD Dolar'ının fiyatı %113,74 artırılarak 2,80 TL'ye çıkarılarak Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu devalüasyon kararında hükümetin tercihleri kuşkusuz çok önemliydi. Ancak Türkiye'nin ekonomik dengesi açısından devalüasyonun o zaman için bir anlamı yoktu. Çünkü 1946 yılında devlet bütçesi, 16,7 milyon dolar fazla vermiş ve 95,7 milyon dolar dış ticaret fazlası vardı (Kurtoğlu, 2017, s. 452).

Tablo 2- 1945-1950 Dış Ticaret Verileri

Cari
Fiyatlarla Milyon TL

Yıl	İhracat	Artış Oranı	İthalat	Artış Oranı	Fark	İhracat/ İthalat	Top.dış tic./ GSMH
1945	219		126		93	173,8	6,3
1946	432	97	224	78	208	192,9	9,6
1947	625	45	685	206	-60	91,2	17,4
1948	551	-12	770	12	-219	71,6	13,9
1949	694	26	812	5	-118	85,5	16,6
1950	738	6	800	-1	-62	92,3	15,9

(DİE, 1994, s. 278-79)

Külliye

Cilt/Volume: 4 • Sayı/Issue: 2 • 2023

7 Eylül kararlarından sonra gelen 4 aylık devre ile başlayan dış ticaret açığı grafikte görüldüğü gibi hemen etkisini göstermiştir. Bu eğilim 1950 ye kadar devam etmiştir. 7 Eylül 1946 devalüasyon kararlarına uygun olarak giderek dış ticaretin serbestleştirilmesi sonucu artan ithalat nedeniyle Türkiye'nin döviz rezervleri hızla erimeye ve döviz taahhütleri artmaya başlamıştır. 1946 devalüasyonu ve buna paralel olarak ithalatın serbest bırakılması ile iç fiyatlar hızla yükselmiştir. Uluslararası mal değişiminde ulusal mallar ile yabancı mallar arasındaki değişim oranı negatife dönmüştür. Savaş yılları içinde türlü mahrumiyet pahasına toplayabileceğimiz döviz ve altın stokumuz yarıdan aşağıya düşmüş ve serbest ithalat bol tüketin malına yöneldiğinde uluslararası satın alma gücümüz üretimimizin artışına yönelik olarak kullanılmamıştır. Sterlin stokumuzun elden çıkarılması için bütün çabalar sarf olunmuş, bunun neticesi olarak bu döviz mevcudumuz da çok azalmış ve İngiliz lirası tahsisleri kısıldığında sterlin karaborsa fiyatı dünya piyasası düzeyinin üzerinde çıkmıştır (Parasız & Eroğlu, 2017, s. 75).

1946 devalüasyonu dünyaya eklemlenme yolunda Birleşmiş Milletlerin kuruluşu, Bretton Woods⁶ ve Milletlerarası Ticaret Anlaşması olguları ile birlikte yaklaşılması gereken hem siyasi hem de ekonomik bir olaydır. Türkiye IMF sistemine dâhil olurken, parasının yeni değerini kaçınılmaz olarak saptamak zorunluluğunda kalmıştır. Şubat 1947'de Uluslararası Dünya Bankasına (Bank International for Reconstruction and Development) üye olmuştur.

Hükümet bu devalüasyonla; dövizde uygulanan primler sistemi kaldırılarak paranın iç ve dış gerçeklere uygun bir şekilde değerinin tespitini öngörmüştür. Özellikle serbest döviz kuruyla birlikte çok taraflı milletlerarası ticaret sistemine istikrarlı ve sağlam bir para ile katılmayı amaçlamış ve bu yönde hareketle milletlerarası ticaretimizin gelişmesini sağlayarak IMF sistemine uygun bir hazırlıkla girmeyi amaçlamıştır (Ekzen, 1980, s. 6).

1946 yılındaki devalüasyonla Türkiye'de değişimin ekonomik bakımdan bir dönüm noktası niteliği kazanması ve bir başlangıç olmasındaki temel özellik, 16 yıldır kesintisiz olarak takip edilen korumacı, iktisadi devletçi, içe dönük ekonomi politikalarının adım adım uygulamadan kaldırıldığı ve dış açıkların kronikleşmeye başladığı ve dolayısıyla dış yardım, kredi ile yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi olmuştur (Boratav, 1993, s.94).

1947 CHP Kurultayı ekonomik ana başlıklarında batıya açılma yolundaki modeli benimseyen bir durum söz konusuydu. Bu bağlamda devletçilik esası bağlamında olarak özel girişim destekleniyor, liberal ve serbest rekabetçi bir ekonomi politikası benimseniyordu (Boratav, 1993, s. 78).

Türkiye, 1947 yılı ve sonrasında Truman Doktrini sonra da Marshall Planı çerçevesinde dış yardım almaya başladı. 1946'da başlatılan "ekonomik dönüşüm" programından itibaren Marshall yardım programı kapsamında ABD'den 1947-1950 döneminde 294 milyon dolar dış kaynak kullanılmıştır (Kurtoğlu, 2017, s. 259. Bu dış yardımlar bağımlılığı ve bağılılığı beraberinde getirmiştir. Marshall Planı ve ABD yardımlarından faydalanmanın getirdiği yükümlülükler, ekonomi politikasında köklü

⁶ Milletlerarası Para Sandığı veya Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) olarak bilinen Bretton Woods bundan sonra (IMF) olarak ifade edilecektir.

değişiklikler getiriyordu (Kepenek & Yentürk, 1994, s. 82). Bu amaçla serbest ticaretin yaygınlaştırılması, uluslararası finansal entegrasyon getirmekte ve Avrupa ile koordinasyonu geliştirmeyi öngörmekteydi. 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD), daha sonra Kalkınma için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD) üye olunmuştur (Erhan, 1996, s. 287).

Marshall Yardım Programları çerçevesinde, batıdan özellikle de ABD'den, Türkiye'ye bir takım uzmanlar gönderilmiştir. Bu uzmanlar; devletçi, müdahaleci iktisat politikalarını eleştirmişlerdir. İktisadi kalkınmasını gerçekleştirmede öz kaynaklarının yetersiz olduğuna inanan Türkiye bu eksiğini batıdan temin edeceği ümit ve beklentisi içinde her yönü ile Batı Bloku içinde yer almaya çalışmıştır (Boratav, 1993, s. 99).

Batılı uzmanların ekonomi politikası alanında Türkiye'ye önerileri şu şekilde özetlenebilir. Ekonomide kamu girişimciliği daraltılmalı, özel sektör teşvik edilmelidir. Özel sektörün daha kısa sürede gelişmesi için gerekli ortam hazırlanmalıdır. Ağır sanayi projelerine girilmemeli, hafif sanayiye öncelik verilmelidir. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü tarım sektöründedir. Tarımsal alt yapı iyileştirilmeli, tarım ürünlerinin işlenmesine dayanan projeler uygulanmalıdır. Karayolu ulaştırması alt yapısı iyileştirilmelidir. Bunun dışında, toprak sanayi, hafif metal, inşaat malzemeleri, deri, orman ürünleri sanayilerine yatırım yapılmalıdır (Thornburg, 1949, s. 14).

Bu dönemde muhalefette olan Demokrat Parti, hükümette olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin devletçi ekonomi politikasını sert biçimde eleştirmeye başlamıştır. Bu eleştiriler, güçlenen özel sermaye çevrelerinde, büyük toprak sahiplerinde, basında ve geniş halk kesimlerinde aradığı yankıyı ve desteği buluyordu. 1948 yılında, İstanbul Tüccar Derneğinin girişimi ile Türkiye İktisat Kongresi toplandı. Çeşitli meslek grupları, savaş döneminde zenginleşen ticaret sermayesi temsilcileri, bilim adamları, gazeteciler ve toplumun çeşitli kesimlerinden katılımcılar ve Demokrat Partinin katıldığı bu kongreye iktidardaki CHP hükümeti davet edilmedi. Demokrat Parti bu kongreyle, temel tercihlerini ortaya koymuş ve özel kesime dayalı, demokratik hak ve özgürlüklerin teminat altına alındığı bir sınırlı devlet anlayışı çerçevesinde bütün dünya ile birlikte devam edileceği açıklanmıştır. İlaveten, Batı ile daha sıkı, ekonomik ve siyasi ilişkileri olan bir sürecin destekleneceği kanaatleri ortaya konulmuştur (Toprak, 1999, s. 47).

Özetle, CHP'nin iktidarda olduğu 1946-1950 arasındaki son dört yılda ekonomi politikaları; dış ticarete korumacılığın gevşetilme sürecinin başladığı bir dönemdir. Bunun için 1946 devalüasyonu ilk adım atılmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin, uluslararası uzman ve danışmanların sürekli bir uğrak yeri haline gelmesini ve birçok rapor sunmalarını birlikte getirmiştir. Yine bu dönemde Marshall yardımı çerçevesinde borç alınmaya başlanmıştır. Dönemin büyüme ortalaması %11,7 olarak gerçekleşirken, fiyatlarda %2,3 gibi düşüşler olmuş ve ihracatın ithalatı karşılama oranında önemli artışlar olmuştur (Türkkan, 2016, s. 66).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken uyguladığı milli ve kapalı ekonomik modeli, dünyada yaşanan krizlerine göre revize edilerek, İkinci Dünya Savaşı

sonuna kadar korumayı başarmıştır. Savaş şartlarında seferberlik dolayısıyla hem işgücü hem de üretim kaybı büyük olmuştur. Savaşın ekonomik şartlarında dâhi kamu ekonomisi dengesini korumuştur.

1930 yılında Merkez Bankası kurarak para basma ve politika belirleme konusunda da milli bir adım atılmıştır. Döviz piyasalarını takip ve kontrol etmek için 25.02.1930 tarihinde 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu” uygulamaya girmiştir.

Hükümet, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünyada bir tercih yapmış ve ABD önderliğindeki Batı Bloğunu seçmiştir. Bu amaçla 1946'da demokrasisini çok partili hale getirirken, ekonomisini de dünyaya eklemleme yolunda parasının değerini düşürerek ilk defa devalüasyon yaparak göstermiştir.

1946 devalüasyonu sonrasında ithalat üzerindeki bazı kısıtlamalar kaldırılıyor ve böylece ithalat, ihracatın önüne geçerek cari açık oluşturmuyordu. İhracatı da artan Türkiye'nin ekonomik koşullarını geçici olarak iyileştirmiş olsa da, cari açık verdiğinden dolayı devalüasyonun uzun vadeli bir çözüm olmadığı görülmüştür.

Bu süreçte ekonomik entegrasyon için; IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi ekonomik örgütlere üye olunmuştur. Cari açığı kapatmak için de Marshall yardımlarıyla dış borç ve yardım alınarak yeni bir döneme geçiliyordu. Bu geçiş döneminde hükümette CHP ve kadroları bulunuyordu.

Sonuçta, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonunda kendi tercihi yapmıştır. 1946 yılında başlanılan dünyaya uyum süreci olan bu dönem, politika belirleyiciler açısından dikkate alınması gereken ve hala devam eden bir dönem olarak düşünülebilir. Son söz olarak ekonomik bir tercih olan devalüasyonu ele aldığımız bu makalede, devalüasyona giden yolda yapılan tercihler ile karşılaşılan durumlar ortaya konulmuştur.

Kaynakça

Akalın Cüneyt, “Missouri'nin Ziyaretinin Tarihsel Anlamı”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 0 (2013) Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/953/10734>.

Alpay Yalın ve Alkin Emre, *Olaylarla Türkiye Ekonomisi: Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi*, Humanist Kitap Yayıncılık, 2020.

Arar İsmail (Der.), *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.

Boratav Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993.

DİE, *İstatistik Göstergeler 1923-1992*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları Ankara 1994.

Ekzen Nazif, *1946-1958-1970 Devalüasyonları*, Maliye Bakanlığı Ankara 1980.

_____, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi: 1946'dan 2008'e*, Otdü Yayıncılık, 2009.

Erhan, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 1-4, 1996, s. 275- 287.

Karpat Kemal, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Kazgan Gülten, *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

Kepek Yakup & Yentürk Nurhan, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

Kurtoğlu Ramazan, *Türkiye Ekonomisi (1838-2010) Mali Bağımlılık, Büyüme, Krizler ve Siyasi Sonuçları Zihniyet - Borç - Büyüme - İstihdam 1838-1914 Dönemi ile 1980 Sonrası Benzerlikleri*, Destek Yayınları 2017.

Pamuk Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kuramlar ve Bölüşüm*, Türkiye İş Bankası Yayınları 2014.

Parasız İlker ve İlhan Eroğlu, *Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi: Yapısal Dönüşüm ve Politika Uygulamaları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2017.

Önder, Timur, *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2005.

Sönmezoğlu Faruk, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2016.

Şahin Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa 2016.

Tezel Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları 2. Basım 1986.

Thornburg Max Weston, *Türkiye Nasıl Yükselir*, Çev.: Semih Yazıcıoğlu, Nebioğlu Yayınevi İstanbul 1949.

Toprak Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 75.Yıl Armağanı*, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara 1999.

Türkkan Erdal, *Türkiye Ekonomisi - Geçiş Ekonomisi Yaklaşımı*, Orion Kitabevi 2016.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.